

Het wapen van Stavoren.

De Hooge Raad van Adel, daartoe bij Koninklijk Besluit van 20 Februari 1816 gemachtigd, bevestigde bij acte van 25 Maart 1818, „dat de Sted Stavoren op haar verzoek in het bezit van het navolgende Wapen werd gesteld:

Een Schild, dwars doorsneden, het bovenste gedeelte goud en het benedenste gedeelte rood, waarop twee Bisschopsslaven, wisselend van Kleuren en metalen, met de Kleuren en metalen van het Schild. Het schild gedekt met een gouden Kroon.”

Deze acte was geteekend door F. G. van Lijnden van Hemmen als president en de Wacker van Zon, als secretaris, en de „taxe en leges voor de confirmatie nopens het voeren van een wapen” bedroegen de som van f 5.

Het wapen van Friesland's oudste stad moet dus wel heel oud zijn, daar het waarschijnlijk het geschenk eens bisschops is in de dagen, toen Stavoren door keizer Hendrik IV aan den bisschop van Utrecht was gegeven. Toen n.l. de laatste der Brunonen, graaf Egbert II, door dezen keizer overwonnen en gedood was, in 1077, gaf Hendrik benevens het graafschap Oostergoo, Westergoo en Isselgoo ook „het graafschap” Stavoren aan den kerkvoorst van Utrecht. (1) Groot was echter 's bisschops macht en invloed niet en deze verminderde sterk, toen keizer Frederik Barbarossa in 1165 in Stavoren een gemeenschappelijk bestuur instelde van den bisschop en den graaf van Holland, waarbij de rechten van eerstgenoemde steeds minder in acht werden genomen (?). Dit was pl. m. 1200 dermate het geval, dat van dien tijd af de Hollandsche graven te Stavoren vrijwel alleen het bewind voerden (2). De oorsprong van het wapen van Stavoren moet dus gezocht worden tusschen 1077 en 1200, of juist 1165.

Hoewel Stavoren zijn eigen muntrecht bezat, geven de weinige nog aanwezige munten uit dat tijdvak geen licht. Vóór dien tijd werden ze geslagen met den naam „Bruno” op de eene en den naam der muntplaats op de andere zijde; even later op de voorzijde een eenvoudig kruis met 4 parels of bollen, op den achterkant den naam van muntheer of muntplaats; tijdens de Hollandsche graven vertoonden zij het beeld des keizers; op de keerzijde de Heiligen Simon en Judas; als randschrift „Stavoren” of „Staveron” (?). Het is mij echter niet bekend, of er Staverversche munten gevonden zijn uit dien tijd, toen de bisschoppen van Utrecht alhier het bewind voerden en evenmin, of zij de beide gekruiste en met een lint verbonden Bisschopsslaven vertoonden. (3)

Wanneer wij nagaan, wie tusschen 1077 en 1165 bisschoppen van Utrecht waren, dan brengt wellicht het onderstaande staatje eenig licht:

1076—1099, Koenraad; 1099—1112 Buchar-

Het Wapen van
Stavoren

Jl. J. Busé.

Provinciaal
Archief

dus van Utrecht. 1112—1128 Godebald, de eerste bisschop van Utrecht, die door Paus Callixtus gemachtigd werd den mijter te dragen; 1128—1138, Andreas van Kuik, verwant aan de graven van dit huis; 1138—1150, Heribertus; van 1150—1152 was aldaar geen bisschop door de twisten om dien zetel; 1152—1156, Hermannus van Hoorn; 1156—1177, Godfried van Rhenen; verder behoeven wij niet te gaan, daar Keizer Barbarossa in 1165 Friesland schonk aan Utrecht's bisschop en den graaf van Holland samen. Nu staat het vast, dat geen dergenoemde bisschoppen in zoo nauwe betrekking stond tot de burgers van Stavoren als Andreas van Kuik, die ons beschreven wordt als „een redelijk en vreedzaam man, zeer ieverig in zyne Kerkplichten, en ongemeen gezet op de waarneming van de Kerkelijke tugt omtrent zyne onderhorige geestelijken”. (6) Dat deze bisschop den Stavenschen zeer genegen was, blijkt uit de bewoordingen van den giftbrief, uitgegeven Pinksteren 1132 en kort daarop door Paus Innocentius II bevestigd, waaruit blijkt, hoe dankbaar deze kerkvorst den burgers van Stavoren was, die „eemige goederen derzelve Kerke, die door onze voorzaten aan Leeken te leen gegeven waren, door hunnen arbeid en ten koste van hunne goederen, van alle magt der Leeken ontslagen hebben.” Bij dezen giftbrief wordt het klooster van St. Odulphus gesteld in het volle en vrije bezit van alle oude privilegiën en bezittingen (7) en geheel onafhankelijk verklaard van andere abten.

Wanneer wij verder in aanmerking nemen, hoe onrustig de regeering der verder genoemde kerkvorsten geweest is, hoe veelvuldig hun twisten met de Hollandsche graven en hoe slap de band met het ver van hun residentie gelegen Stavoren was, dan kunnen wij hieruit veilig besluiten, dat Stavoren van geen anderen bisschop zijn wapen ontvangen kan hebben; en bedenkende, dat deze Andreas van Kuik in 1132 niet alleen het genoemde klooster geheel reorganiseerde, de losbandige kloosterlingen (8) verving door flinke monniken uit Oostbroek bij Utrecht, maar in hetzelfde jaar te Stavoren ook het vrouwenklooster van St. Maria Magdalena stichtte, dan ligt voor de hand, dat hij in hetzelfde jaar het bisschopswapen aan deze stad heeft geschonken.

H. J. BUSÉ.

(6) Van Mieris, Charterboek, I. 69, 73.

(7) Blok, Geschied. 228, 230.

(8) K. Heeringa, Het oude Stavoren, blz. 33, 34.

(9) Oeko Scharlensis, blz. 29r.

(10) In 1509 werden in de Z.W. v Stavoren 2 zilveren penningen van Koning Radboud gevonden, geslagen in 678. (Oeko Scharl. blz. 102r).

(11) Foeke Sjoerds, Jaarboeken, II, blz. 333.

(12) t. w., 26 kerken, vele hooven, landerijen, visscherijen, hesschen, molens, tolln op wegen, enz.

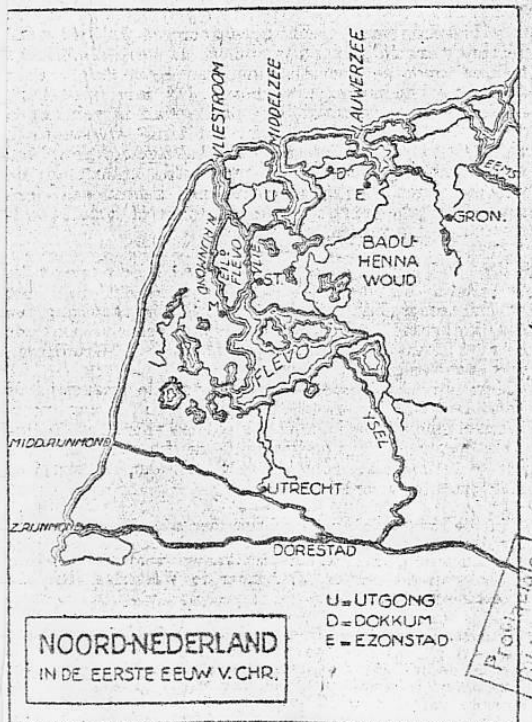
(13) F. Sjoerds, l. a. p. 337, spreekt van „dortelheid, weelde en ongezondenheid”. Elders was het veel erger gesteld.

Onder de duizenden, die in het drukke reisseizoen de zee tusschen Enkhuizen en Stavoren oversteken, hetgeen na een warme, stoffige treinreis een aangename verpoozing is, zullen er weinigen zijn, die wat meer weten van het traject tusschen beide plaatsen, dan dat het er door den kouten golfslag bij N.W. of Z.W. wind dikwijls geweldig spoken kan. Van de Zuiderzee, wier naam binnen eenige jaren zelve tot de geschiedenis zal behooren, is den meesten weinig bekend en van den historischen grond, waarover zij varen, weten zij nog minder. Doel van dit artikel is daarvan een en ander te vertellen.

Ieder weet, dat de kaart van Nederland tijdens de geboorte van Christus er geheel anders uitzag dan thans. De Rijn viel met drie monden in de Noordzee, destijds de Germaansche zee genoemd: de zuidelijke Rijnmond bij het tegenwoordige Brielle, de middel Rijnmond bij Katwijk en de noordelijke tusschen het tegenwoordige Texel en Vlieland. Waar thans de Zuiderzee ligt, bevond zich in die dagen het meer Flevo als een verbreding van den Noorder-Rijn; van dit meer kwam men Oostelijk door de rivier het Flie, Westelijk door den Rijn in den zoeven genoemen Rijnmond. Beide rivieren omvatten het eiland Flevo, thans de bekende zandplaat „het Breezand”. Aan den Oostelijken kant van den Vlietstroom lag Friesland's oudste stad Stavoren, waar deze rivier begint. In een viertal eeuwen heeft dit meer Flevo zich langzamerhand uitgebreid tot de tegenwoordige Zuiderzee. De naam van het Flie is nog slechts bewaard gebleven in dien van het zeegat tusschen Vlieland en Terschelling.

Een duidelijke voorstelling van den vroegeren toestand geeft ons de hoogst verdienstelijke schrijver van Friesche geschiedenis, Foeka Sjoerds, geboren 2 Juni 1713 in het dorpje Ee, de eenvoudige schoolmeester van het Friesche Nijkerk, die in 1765 zijn „Algem. Beschrijv. van Oud en Nieuw Friesland”, en in 1768 zijn „Historische jaarboeken” in het licht gaf.

Deze schrijver zegt (Jaarboeken I, blz. 74), „dat men oudtijds bij laag water, niet alleen van Stavoren naar Enkhuizen, maar ook van het vaste land naar de eilanden konde gaan, zo men maar slegts, door middel van een plank of deele, over de enge Killen der rivieren, en over de hier en daar aflopende rieden ging”. In Beschrijvingen, II, blz. 482 heet het: :

„Men denkt met recht dat de meeste landerijen aan weerszijden dier uitwateringen lang geweest zijn en, bij tamelijke vloed, zich als zee of wadden vertoond hebben, en bij de ebbe of lage vloed droog land zijn geweest”.

Talloos vele watervloeden; vooral die van 1170, 1207 en 1520, hebben successievelijk het meer Flevo met de Noordzee vereenigd. Zoo ontstond de Zuiderzee, die niet alleen in omvang maar ook in diepte telkens toenam. De door ons aangehaalde schrijver geeft van dit laatste de volgende verklaring t. a. p. I, blz. 275: „Dat

Tussen Stavoren en 3
Enkhuizen. van

Ds H. J. Busé.

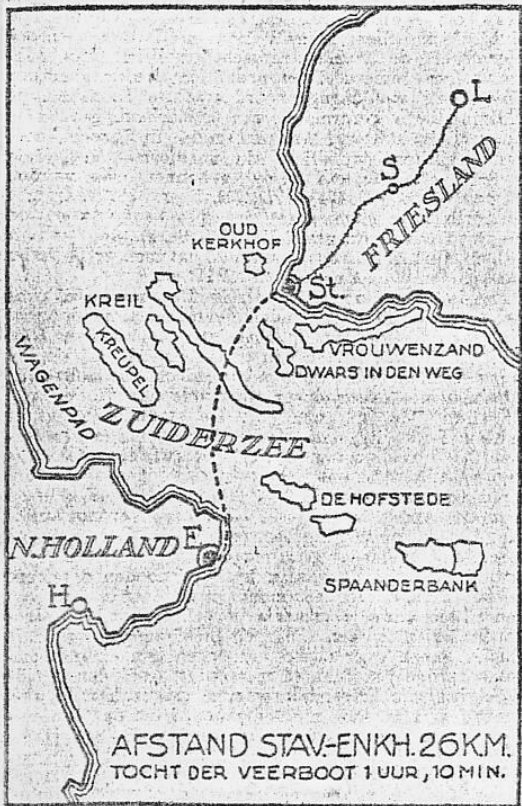
Nieuwe Rot. Courant 14-9-1924

de Zuiderzee in den tijd van vier eeuwen zeventig, tagtig en negender duimen opgezwollen is, zijde iedere honderd jaar omrent twintig duimen, is niet toe te schrijven aan het verwijden der zeegaten, nog aan de meerdere uitgestrektheid die de Zuiderzee zou gekregen hebben, maar die wert veroorzaakt door de afslytinge der landen, te wege gebragt door 't aflopen van het hemelwater langs beeken, rivieren en watergraften, waardoor de aardeelen afspoelende, allenskens met het uitstroomende water naar buiten gevoert worden; daarenboven zakken de landen uit hunne eigene natuur; waar tegen het water wederom moet oprizen, door de verhooginge van den grond der zee, die in haren boezem allenskens de afgesleten landen omvangt".

Ik zou ook iets meedeelen over den historischen grond tusschen Stavoren en Enkhuizen, waarvan eenige zandbanken de herinnering bewaard hebben. Zij heeten nog altijd: het Oud-Kerkhof, de Kreil, de Kreupel, het Vrouwenzand en de Hofstede. Vooral over de beide eerste en de vierde is veel belangrijks mee te deelen.

Het Oud-Kerkhof. Een kwartier ten N.W. van Stavoren duidt een ton de plaats aan, waar oudtijds het vermaarde St. Odulphus-klooster lag. Bij zeer laag water en met heldere lucht is een 1½ meter dikke bazaltmuur nog duidelijk zichtbaar; deze muur wordt algemeen gehouden voor een bij het Klooster behorende kerk-ruïne. Ongeveer 837 opgericht door den kanunnik Odulphus, die door Utrechts bisschop Frederik met 12 kanunniken naar Friesland werd gezonden om de Christenen in het geloof der Heilige Drieëenheid te versterken en de heidensche afdwalingen verden uit te roeien, heeft dit klooster aan de overzijde van het Flie en dus buiten de stad gelegen, reeds spoedig door het zeewater veel te lijden gehad, zoodat het in 1229 in het zuiden binnen de stad verplaatst werd. Odulphus wordt beschreven als een man van persoon mismaakt, maar uitstekende in allerlei deugden, vierig in den godsdienst; het wankelbare volk versterkende, een uitroeyer der ketters en een versmader der rijkdommen. (Jaarboeken, II, blz. 27).

In 1132, toen de ongebondenheid der kloosterlingen zeer hoog was gestegen, deed bisschop Andreas onder wiens rechtsgebied het grootste deel van Friesland behoorde, de kloosterlingen verhuizen en vervangen door Benedictijner monniken uit Oostbroek bij Utrecht.

Weinig tijds daarna werden de privilegiën bevestigd door Paus Innocentius II, die hen tevens bevestigde in het bezit van hunne goederen, waartoe 29 kerken behoorden en vele hoeven, visscherijen, molens, tollon op wegen, enz. (Beschrijvinge II, blz. 337-341). Kerstnacht 1310 werd het klooster door de Enkhuizers geplunderd en in brand gestoken; een goed

Provinciale
Bibliotheek
Friesland

Zoo bevindt zich het oude kerkhof van Keinra ± 1/2 m. van Stavoren in jaar: op een der jachthuisen was in 1842: "Hier ligt begraven Margaretha met den haren Keinra" verden ± 1490 ontdekt. Het oude kerkhof was in 1848 in jaar ± 1/3 van Utrecht 2/3 van Schotland vermist, waarvan de muren ± 0.30 tot 0.70 m. hooft der jachthuisen uit. Het was, door een vrees van aldaar een storm doopvaart opgehaald, dat was de P.C. Kerk of Schotland werd opgehaald. Het was. Zoo bevindt zich verder een 4 m. brede straatweg, loopend van het Zuiden van Schotland tot de haven van Elburg, en ten N.W. v. Volles. Deze bestaat uit j.g. opstee. De uit Keinra was 2-12000 Rlg. jaarka. - Jie over een en ander, de Zuiderzee. Beschouwing over een droogmaking van P. de Waal, Wateroverkunding. Aldem 1883- A. de Waal Mar., blz. 21-24.

5

deel van het gebouw bleef door de hulp der Staverschen behouden. (t. a. p., III, blz. 235). In 1319 werd het klooster onder abt Algerus binnen de stad aan de Zuidzijde overgebracht wegens zeegevaar; toen in 1371 de zee het weer bedreigde, werd het naar Hemelum verplaatst, tot in 1387 het einde kwam. Stroopende beuden uit Holland staken het in brand, zoodat het geheel door de vlammen verteerd werd. Veel wetenswaardigs uit de eeuwenlange lijdensgeschiedenis van dit convent vindt men in Proliarius of Strijdt-boeck en bij Dr. Reimerx „Friesische Papstorkunden“.

De Kreil. Deze zandbank, noordwestelijk van het Oud-Kerkhof, ontleent haar naam aan het bekende Kreilerwoud. Bekend is de twist over het jachtrecht tusschen den Hollandschen graaf Floris II en den Frieschen edelman Galo Iges Galama en de bloedige gevolgen daarvan. Interessant is het verhaal daarvan bij den romanschrijver J. P. Oltmans, getiteld „Friesche gastvrijheid“, voorkomende in „het Huis van het Zeewijf en andere verhalen“. Het Kreilerbosch behoorde in eigendom aan den Frieschen edelman, doch Floris die ook graaf van het toenmalige graafschap Stavoren was, meende er jachtrecht te hebben.

Van de Kreupel en de Horstede weet ik niets anders te zeggen, dan dat het eerste oudtijds een uitgestrekt kreupelbosch was, terwijl het tweede de herinnering bewaardt aan een aanzienlijke hofstede van een of anderen Frieschen edelman. Merkwaardiger echter is het Vrouwenzand 1), niet natuurlijk om de legende van „het Vrouwtje van Stavoren“. Reeds eerder is de opmerking gemaakt, dat het grooter worden van een zandbank niet zijn oorzaak kan vinden in den vloek, dien een rijke koopmansweduwe met de andere „verwante kinderen van Stavoren“ bracht over de plaats harer inwoning. Veeleer ligt voor de hand, dat deze zandbank genoemd is naar het Vrouwenklooster van St. Maria Magdalena, ongeveer 1132 door den Utrechtschen bisschop Andreas gesticht, om dezelfde reden als het St. Odulphus-klooster binnen de stad gebracht en in 1549 in brand gestoken door een Geldersche begijne uit wraak over de h. i. te strenge tucht der Moeder. Er zijn over dit weinig bekende klooster in verband met het Vrouwenzand meer bijzonderheden te vertellen, doch ik kan hier thans mede volstaan.

Stavoren, Augustus, 1924.

H. J. BUSÉ.

1) Een groot half uur ten Westen van het tegenwoordige Stavoren duidt een gasboei den Noordelijken, hoogst gevaarlijken rand dezer bank aan.

De heer H. J. Busé schrijft ons:
 Wie met de verbod van Stavereu naar Enkhuizen oversteekt, vaart na 8 K.M. stroomens, dwars over de 5890 M. groote zandbank „de Kreil“, waar vóór het ontstaan der Zuiderzee het bekende Kreilerbosch zich bevond, bekend door den twist tusschen Holland's graaf Floris II en den Frieschen edelman Gato Yges Galama, destijds het hoofd der familie. Deze geschiedenis viel voor in 1119 en komt in het kort hierop neer: Floris ontam, op zekeren tijd in dit bosch jagend, aan Galama's dienaren drie jachthonden en het door deze gezagde wild, en Galama, wien het bosch in eigendom behoorde, zwoor deze daad „aan 's Graven goed en bloed te zullen wreken“. De graaf sloorde zich daarna niet en de Friesche edelman ontmoette hem met eenige vertrouwde vrienden tijdens een jacht, berispte en dreigde den graaf met het zwaard en viel op hem aan met de woorden: „Zo waardijk als ik een edele, frije Fries (Ela Fria Friesen) geenen ben, zal ik het myne voor uwe overweldiging beschouwen, of het zal mij aan macht, en niet aan den wil onbreken.“ 1). Hij kweeste den graaf aan den arm, en stelling zou deze er het leven bij ingeschoten hebben, indien niet eenige edellieden Floris waren bijgesprongen; maar twee van 's Graven dienaren werden door de Friezen gedood. Dit verhaal is genoegzaam bekend; minder bekend is, dat volgens sommige kroniekschrijvers ook Galama sneuvelde 2), doch dat volgens de meeste en de beste oude schrijvers deze edelman ongedeerd uit den strijd kwam en de twistende partijen hun geschil aan den hertog van Brabant ter beslechting voorlegde; daar zoowel de hertog als graaf Floris spoedig daarop kwamen te overlijden, bleef de zaak onbeslist. Het slot der geschiedenis was, als zoo vaak, dat een derde er mee heenging; de Zuiderzee verzwolg zoowel het bosch als de rechten van den graaf en den edelman 3). — De vraag bleef, wie had recht? Galama wordt genoemd als eigenaar, waar tegenover staat, dat, al gaf de God gereede aanleiding tot schromelijke willekeur, een Hollandsche graaf meeren konzekere rechten op dit bosch te bezitten. Hoe zit deze zaak nu, en wat had eigenlijk Brabant's hertog uit te maken? Oppervlakkig beschouwd, lijkt de zaak eenvoudiger dan zij is, daar beide partijen gelijk gehad kunnen hebben. Vooreers, bedenke men, dat het destijds niet altijd duidelijk was, aan wien een streek lands behoorde en dat tal van groote en kleine oorlogen in die krijgslustige tijden daarvan het gevolg waren. Keizers, koningen, hertogen en graven belcenden edelen en geestelijke heeren, aan wie zij verplichting hadden, vaak met stukken lands, die soms niet eens in hun bezit waren of waarop zij althans geen volle, erkende rechten bezaten. Zoo werd b.v. Friesland nu eens aan den bisschop van Utrecht, dan weer aan een Hollandschen graaf, soms aan beiden tegelijk geschonken, terwijl de Friezen zelf daarin niet gekend waren en zich daarover meestal weinig bekommerden. Dan was er nog iets, dat bij de beoordeeling van het onderhavige geval met den graaf van Holland wellicht in aanmerking kwam. In die tijden werd Friesland boven het Elie, de rivier die uit het meer Flevo kwam en waaraan Stavereu, de machtigste, bloeiendste stad van dit gewest, lag, Oost-Friesland geheelen; de Friezen rekenden de landen, waar wij thans de Zuiderzee vinden, evenzeer te behooren tot hun gewest, doch de graven van Holland en de Roomsche Keizers beschouwden deze streek als behorende tot West-Friesland, dat aan de Hollandsche graven onderworpen was. Waar de grenzen zóó onzeker waren en beide partijen rechten meenden te bezitten, konden botsingen met hun destijds altijd bloedig verloop, niet uitbliven. Daar kwam nog een omstandigheid bij, die niet aan ieder bekend zal zijn en die in dit geval van belang kan zijn, omdat het Kreilerbosch.... een bosch was.
 In de in 1773 door den oud-schepen van Amsterdam, Balthazar Huydekoper, uitgegeven „Rymkroniek“ van Melis Stoke kan men in de „Breeder Aantekeningen“ blz. 218 v.v. lezen, dat er sedert 558 giftbrieven werden geschonken door de koningen, waarbij adellijken jacht- en visscherrechten verkreegen in bosschen, die tot hun domein behoorden, of er althans toe gerekend werden. Zulke bosschen noemde men destijds „foresten“ (van het latijn-sche forestum). Vele worden t. a. p. genoemd, en er wordt bij gevoegd, dat het woord „foreest“ ten slotte niet alleen betekende het bosch zelf, maar ook de vrije uitoefening der jacht. In sommige foresten was verboden op wilde dieren jacht te maken, uitgezonderd op beren, wolven en voessen; deze werden „banforesten“ genoemd; „wie hierin Wild vangt, die zal boeten des Konings-ban, dat zijn 60 Schellingen. Rijdt iemand door deze Banforesten, zijn Boog en Armband zal ontspannen zijn; zijn Koker bedekt; zijn Winden en Brakken vastgehouden en gekoppeld. Jaagt iemand buiten het Foreest en volgen de Honden hem (te weten het Wild) in den Forst, hy mag wel naarvolgen, mids hy niet blaaze noch zijne Honden aanbaze; en misdeet niet, ofschoon hij het Wild in den Forst vangt, enz.“ 4). Dat een foreest niet alleen uit boschgrond bestond, maar ook tot visscherij geschikt was, bewijst de betekenis, gewoonlijk aan dit woord toegekend; vrije jacht en visscherij; zoo werd het woord feitelijk „een vergunning om in de Rivieren te mogen visschen en in de Bosschen te mogen jagen.“ Doch genoeg hierover. Was nu het Kreilerbosch misschien als zulk een foreest aan Floris of aan zijne voorgangers erfelijk gegeven door den Roomsche Keizer, die zich wellicht weinig aan het bezit van een Frieschen edelman gestoord zal hebben, en had de hertog van Brabant ook dit te onderzoeken? Wij weten het niet; wel weten we, dat een Friesche jonker zich destijds althans niet minder achte dan een Hollandsche graaf, en dat de Friezen zich nimmer vrijwillig schikten onder Holland's gezag. Vandaar Galama's fiero woorden.

Het woord Kreilerbosch wild
 "opgevoerd schiedbegrav op
 waterachtige grond is in
 Friesland nog gebruykelyk,"
 Schryf van Blom Gysch. was
 Ned. Friesl. blz 34, noot 2.

Het Kreilerbosch en nog wat
 H. J. Busé.

1) Foeka Sjoerds, „Jaarboeken“, II, blz. 319.
 2) Zie het interessante verhaal bij Oltmans, in „Het huis van het Zeeuwij en andere verhalen“, in zijn sonets „Friesche gastvrijheid“. Oltmans ontleeft dezen trek aan de Kroniek van Oeko van Scarl. Behoorde de hofstede, waarnaar de zandbank van dien naam genoemd is, misschien aan de familie Galama?
 3) G. Brandt, de schrijver van „De historie van Enkhuizen“, blz. 7, plaatst dit feit in 1173 en de doorbraak tusschen Enkhuizen en Stavereu in 1287. Het laatste zal wel juist zijn dan het eerste; in het laatste jaar zal ook wel het Kreilerbosch verzwolgen zijn.
 4) Zie t. a. p. blz. 219. Men zie nu de daad van Graaf Floris in dit licht!
 5) Zie ook mijn volgend artikel in dit blad over „Het begin van het Koninkschap Holland.“

Het begin van het graafschap Holland,
en nog wat.

De heer H. J. Busé schrijft ons:
Wij vinden in de „Rijmkroniek” van Melis Stoke (einde 13e en begin 14e eeuw), dat de Koning van Frankrijk, Karel de Eenvoudige in 863 aan zekeren graaf Dirk, zijn „vriend ende ghetrouwe” de Kerk te Edmond gaf met al wat ertoe behoorde (vers 333—392) en dat in het jaar 863 deze zellide Dirk van Karels broeder „Lodewik”, die koning van Duitschland was, op verzoek van diens vrouw, koningin Emma, het foreest Wasda, d. i. het land van Waes ontving, dat thans met zijn 32 gemeenten en hoofdplaats St. Nicolaas om zijn vruchtbaarheid „de hof van België” wordt gheeten.

Ziehier nu het begin van het graafschap Holland, aan Dirk I geschonken. 1) De dichter bevestigt dit nog twee keer, in vers 445 en 446, wanneer hij schrijft:

..... Dus began
Holland Grave te vanghens an,” en in 464 en 465:
„Dideric nu, sijt seker das,
De (die) deerste 2) Grave van Holland was.”

Om onzen lezers een proeve te geven van de taal en de wijze waarop men destijds schreef, geef ik hier een gedeelte van den bovengenoemden tweeden gifbrief weer, waaruit o.a. duidelijk blijkt, de beteekenis die het woord „foreest” bezat, en waarover ik een en ander mededeelde in een vorig artikel over het Krielerbosch.

regel 415. „Dat wi den Grave Diderike,
Onser Ghetrouwen sekerlike,
Souden gheven een Foreest.
Dat in dat Graescap is meest, 3)
En Wasda bi namen heet:
20 En twater dat er duer 4) gheet,
Uit vaert, in vaert, marsch 5) en waide,
Lant en onlant 6) daer toe beide,
En aldat tote 7) dien Foreeste
Behoert, in water ende in gheeste; 8)
425 En wiese gheboet tot daden echt,
Dit daden 9) wi gherne, en hets recht,
En gheven in dezen brieve
Den selven Grave, onzen Lienen,
Dat Foreest, dat het sijn si,
430 En besit als sijn erve vri,
En hijt besitte van nu voert 10)
Met al datter toe behoert,
Hi selve ende sijn erinamen,
Of wien dat sijt oec altesamen.
435 Vercoepen willen of ane legzhen,
Sonder enich wedersegghen 11)
En om dat dit vaste sal staen,
Es onse ghebot daer toe ghedaen,
En hebber de hant toe ghegeven.
440 En hieter oec den zegnel an geven,
Van onzen vingherlijn 12) te waken. 13)
Ghegheven in ons Heren iaren
Ten dertiensten daghe van April,
Achte honderd iaer en also wel
445 Achte ende sestich.” Dus began
Holland Grave te vanghens an.” 14)

Wij zien uit dezen gifbrief duidelijk, 1e. dat het woord foreest in die dagen veel meer beteekende dan het woord bosch; 2e. dat het ook gebruikt werd in den zin van privilegie en wel als het recht van vrije uitoefening van jacht en visscherij, en 3e. dat het niet alleen erfelijk was, maar tevens in vol en vrij bezit werd geschonken, zoodat men het op zijn beurt kon geven als leen of het zelfs verkoopen. De schenker deed er dus geheel afstand van, hetgeen niet het geval was met gewone leenen, die den leenman ook bepaalde verplichtingen oplegden tegenover zijn leenheer.

- 1) Later, in 922, gaf Karel de Eenvoudige aan dezen Dirk nog eenige stukken grond; doch het begin was wel klein.
- 2) de eerste.
- 3) Bedoeling is, dat dit foreest het belangrijkste was, de „meeste” waard-bezuit.
- 4) door.
- 5) marschland = broek- en drasland.
- 6) onvruchtbaar, woest land.
- 7) tot.
- 8) droge zandgrond.
- 9) doen.
- 10) voortaan.
- 11) onnietw beleenen, zonder dat iemand er iets in te zeggen heeft.
- 12) vinger- of zegelring.
- 13) waarmerken.
- 14) aan te vangen.

Het begin van het graaf-
schap Holland en nog wat.

H. J. Busé.

— Eenvoudig.
— Lotharius.
Voh de data jin door
Mr. fouting ptteld.

3) Mikas ingesponde stek in de
N. R. Cour. v. 20 Sept. '24 was
H. K. Blike, dat Melis Stoke zich
vergiest in zijn opvatting van „Het
begin van het graafschap Holland.”
Mijn bedoeling met bijgaand 2).
— Het was echter voornamelijk,
om uit de werp van M. J. te
klaar zijn: wat een foreest was.
Het is dat ook het verband
tusschen de beide alhier voor-
komende artikelen.

Zie: Bloks „Groncheid. 7. v. v. v. v. v.”
2. Dr., I, p. 93 — „Groncheid”, de ver-
— ming van het graafschap Hol-
— land, p. 27 v. v.

Provincie

8
e

Het Maria-Magdalena klooster
te Stavoren en het Vrouwenzand

H. J. Busé.

Het Maria-Magdalena klooster te Stavoren en het Vrouwenzand.

In zijn academisch proefschrift, getiteld „Het oude Stavoren”, schrijft dr. K. Heeringa: „Een begijnklooster van de Augustijner orde, dat ook te Stavoren moet hebben bestaan, heeft weinig sporen in de geschiedenis nagelaten. Het gebouw is in 1549 verbrand.” (1).

Richtboven gewaagt van „ein Bagynenkloster (2) von Augustiner Orden”. (3). Uitvoeriger licht ons „Tegenw. Staat” in: „In 't Noorden van Stavoren stond weleer ook een Begyne Klooster; doch 't zelve werd in 1549, door eene Geldersche Begyne, in brand gestoken, omdat zij, door de Moeder van 't klooster, volgens hare gedachten onder eene al te strenge tucht gehouden wierd. Dit klooster was schoon van aanleg, en voorzien met een fraaie kerk en lommerijk geboomte, doch allengs verarmd, zoodat de Bagynen den kost met weeven moesten winnen. Hier stonden achttien weeftouwen, een halve braspenning (4) was 't loon voor elke slyting”. (5).

Ik vermoed, dat van beteekenis voor den oorsprong van dit klooster is, wat „Oudheden en Gesichten” schrijft: „Ongeveer 1132 heeft bisschop Andreas hier een konvent van mans- en vrouwspersonen gesticht”, (6) en dat, zooals met menig klooster met gemengde bevolking het geval geweest is, mannen en vrouwen spoedig gescheiden zijn (7), en het daaruit ontstane vrouwenklooster dat van „St. Maria Magdalena” geworden is. Dat het, zooals Heeringa schrijft, weinig sporen in de geschiedenis heeft nagelaten, is niet alleen hieraan toe te schrijven, dat het een vrouwenklooster was, maar vooral, dewijl het in beteekenis en aanzien geheel overvleugeld is door den roem van het St. Oulphus-klooster, waarover vooral Proclarius of Strijdt-boek en het werk van dr. Reimer „Friesische Papsurkunden” ons vele wetenswaardigheden meedeelen. Toch blijft het van belang, het weinige, dat wij van dit vrouwenklooster weten, te verzamelen.

Vooreerst wijs ik op het feit, dat de stichting pl. m. 1132 door den Utrechtschen bisschop Andreas valt in het tijdvak, waarin Stavoren door keizer Hendrik IV ontnomen was aan de bekende Friese graven „de Brunonen” en geschonken aan den bisschop Koenraad van Utrecht. Van 1077, toen Hendrik den laatste der Brunonen, graaf Egbert II, overwon en doodde, tot het jaar 1165, toen keizer Frederik Barbarossa het toenmalige graafschap Stavoren stelde onder het gemeenschappelijk bestuur van den bisschop en den graaf van Holland, waarbij de rechten van eerstgenoemde steeds minder in acht werden genomen, zoodat de Kerkvorst na 1200 alhier niets meer te zeggen had, — van 1077—1165 dus was Stavoren een bisschoppelijke stad; in dien tijd nu werd het Maria-Magdalena-klooster gesticht. Hoewel het nu na 1200 tot het Bisdóm Utrecht bleef behoren, begonnen de overheden van Stavoren er steeds meer invloed op uit te oefenen; zij waren het, die in 1435 en 1466 de oude voorrechten van het klooster bevestigden, zooals de „Inleiding van Telings uitgave der Friesche Stadrechten, blz. X” vermeldt, en zooals ik in twee „Copiae ex Principali”, in het archief der Gemeente Stavoren bevestigd vond. Wanneer ik het volgende daaraan ontleen, geschiedt dit tevens om te doen zien de macht der wereldlijke Overheid over geestelijke personen en in geestelijke zaken.

Uit een copie van een stuk uit 1435 blijkt, dat „Burgemeesteren, Schepenen en de Raad van Stavoren” de Zusters van het St. Maria Magdalena-Klooster verplichtten de zeedijken mede te onderhouden, voor zooverre de bij het klooster behorende landerijen of huizen daaraan gelegen waren. In een copie betreffende een stuk van deze Overheid uit 1466 blijkt o.a., dat zij de Zusters bevestigd in al hare door Bisschop of Paus geschonken privileges op de volgende voorwaarden:

1. dat zij jaarlijks twee Beiersche gulden belasting betalen;
2. dat de goederen der kloosterlingen bij hare opneming bij versterf aan het klooster kwamen, doch wat zij na de opneming erfden, verviel nu haren dood aan haar familie.
3. De zusters mochten voor zich zelve bakken en brouwen, maar spinnen, weven, naaien en breien was ook geoorloofd voor menschen buiten het klooster.

Overigens werden zij beschouwd als gewone poorters van Stavoren.

Niet zonder belang is de vraag, waar het Klooster van St. Maria Magdalena oorspronkelijk gebouwd werd, omdat zij in direct verband staat met de legende van het Vrouwtje van Stavoren. Vinden we voor de stichting opgegeven het jaar 1132, dan blijkt daaruit, dat dit klooster niet gebouwd is op de plaats, waar het in 1549 binnen Stavoren stond en in de asch werd gelegd; het nieuwe Stavoren immers bestond in 1132 nog niet; eerst na het ontstaan der Zuiderzee werd het, nadat het oude Stavoren door de zee verzwolgen was, tusschen de Blauwbrug en de Schans opnieuw opgetrokken in de straat, die op de bij Schotanus in 1664 te vinden kaart van Stavoren staat aangegeven; als „de Kloosterstraat”; maar om dezelfde reden als waarom het vermaarde Klooster van St. Odulphus van het N.-W. der verwoeste stad in 1319 verplaatst werd naar het Z.-W. der nieuwe stad (*), werd het Vrouwenklooster van... het Vrouwenzand naar het Noorden van Stavoren verlegd.

In dit opzicht heeft het dezelfde geschiedenis; het werd evenzeer zwaar geteisterd door de beruchte watervloeden van 1170, 1207 en 1250, die Z.-W. Friesland zoozeer deden lijden. Maar nu het bewijs, dat het oorspronkelijk gebouwd werd op de later zoo beruchte zandbank? Ik vraag mij af, waarom zou die plaats anders dan naar de nonnen aldus genoemd zijn? Het behoeft geen betoog, dat de naam niets te maken kan hebben met de legende van het Vrouwtje van Stavoren, al ontstond deze ook in denzelfden tijd, dat de zandbank zoo gevaarlijk werd, als een vloek over dit type van „de verweende Kinderen van Stavoren” (**). Mijn oplossing geeft, dunkt me, eenvoudiger en natuurlijker verklaring, die sterker wordt, wanneer wij de plaats nagaan der naar deze nonnen genoemde „Vrouwenbrug” volgens het kaartje bij Schotanus schuin tegenover de Parochiekerk over het Voor-Delft, niet, zooals men verwachtten zou, in de buurt der bovengenoemde Kloosterstraat.

Ik stel mij voor, dat, toen het Klooster op het daarnaar genoemde Vrouwenzand nog bewoonbaar was, de nonnen over deze brug naar de zoo even genoemde hoofdkerk kwamen voor biecht of hoogtij. Ook de plaats zelve was voor een dergelijk gebouw zeer geschikt. Het Vrouwenzand ligt een groot halfuur ten westen van het tegenwoordig Stavoren en deze bij de noordpunt van het Miroumer Klif eindigende zandbank is 23,485 K.M.² groot. De westelijke rand, waar tegenwoordig een gasboei schepen en booten waarschuwt, bestaat uit ijzerhard z.g. loopzand en steekt 2.44 M. boven den westelijken zeebodem zeer steil uit (**). Op dit plateau, dat naar het Z.-O. afdielt, had men oudtijds een prachtig vergezicht: in het N.-W. het Kreilerbosch en het vermaarde St. Odulphus-Klooster der Benedictijnen; in het Z.-W. strekte zich een reusachtig kreupelbosch uit en in het zuiden lagen vruchtbare weidevelden en hofsteden (**). In zijn werk „Friesche Jaarboeken” (II, blz. 318 vv.) schrijft Foeke Sjoerds: „Om dezen tijd (1119) lagen nog tusschen Stavoren, Enkhuizen en Texel vruchtbare beemden en lustige bosschagiën, die, in latere tijden door inwateringen in eenen zeeboezem verandert zijn, thans de Zuiderzee genaamd. Onder de verdronkene bosschen, hier omtrent gelegen hebbende, wort het bosch Kreil het voornaamste gezegt geweest te zijn. Dit bosch behoorde in eigendom aan het adelyk geslacht van Galama, waar van Galo Iges Galama het voornaamste Hoofd was”. (**).

Nog vollediger licht Foeke Sjoerds ons in omtrent het terrein tusschen Stavoren en Enkhuizen in oude tijden, wanneer hij schrijft (**): „'t Is ligt te begrijpen, hoe men in oude tijden van Stavoren te voet naar Enkhuizen heeft kunnen gaan, wanneer men zig maar by laag gety over de rivier het Flie deed overzetten, vermits de omleggende landen door het aflopende zeeewater ieder elmaal tweemaal droog liepen, en genoegzaam te voet konden gegaan werden”. In de dagen, dat het Vlie nog bestond, bezat de uitbreiding der Zuiderzee dus nog geen grooten omvang.

Dezelfde schrijver is (t. a. p. II, blz. 473--479) de meening toegedaan, dat de haven van Stavoren, toen alie gronden tusschen deze stad en Enkhuizen reeds door de zee verzwolgen waren, door meergenoemde zandbank allengs onbruikbaar is geworden (**), maar verwerpt terecht de fabel, dat „zedert de moedwil van die rijke weduwe, de naamen het Vrouwenzand is opgekomen”. Er is inderdaad, zooals hij schrijft, geen enkel verband tusschen „het in zee werpen van een groote hoeveelheid weil”, en het ontstaan „van een menigte zand of duin”. De zandbank kan natuurlijk eerst ontstaan zijn; toen de Zuiderzee tusschen Stavoren

en Enkhuizen reeds bestond, en de meest voor de hand liggende naamsafleiding is die naar het Vrouwenklooster, dat eertijds aldaar bestond en later binnen de stad moest worden overgebracht. Men denke ook aan de afleiding van plaatsnamen als Vrouwenparochie, Vrouw(en)buurt, de Witte Vrouwenpoort te Utrecht, den singel van dien naam te Leiden, de Vrouwengeestpolder bij Oudshoorn, Vrouwenhof bij Roozendaal e. a.; naar analogie redeneerend, moet dus het Vrouwenzand wel genoemd zijn naar het Vrouwenklooster van St. Maria Magdalena.

Foeke Sjoerds kent echter geen klooster van dien naam te Stavoren, en kon dus niet op deze naamsafleiding komen.

Stavoren, September 1924.

H. J. BUSÉ

(1) Aldaar blz. 24.

(2) Untersuchunger II. blz. 646.

(3) 10 duiten of 6¼ cent.

(4) Aldaar blz. 312.

(5) Blz. 474.

(6) Zooals o. a. te Hallum, waar de Broeders in het Mariagaarder Klooster bleven en de zusters in een nieuw op zes uur afstand daarvan gelegen klooster Bethlahem hun intrek namen.

(7) Bagynen waren nonnen, die, al leefden zij als die te Stavoren volgens de strenge orde van Augustinus, ieder haar eigen huishouding voerden.

(8) De plaats op een kwartier afstands ten N. W. van Stavoren wordt door een ton aangeduid, bij laag water is een 1½ M. dik van basalt gemetseld muurwerk nog duidelijk zichtbaar; men noemt de plaats nog steeds „het oud Kerkhof.”

(9) En toch werd en wordt deze oude legende telkens weer met het Vrouwenzand in verband gebracht!

(10) N. l. 8 voet; een-voet is 28 cM.

(11) Nog altijd staan de aldaar-ontstane zandbanken bekend onder de namen „de Kreil”, „de Kreupel” en „de Hofstede”.

(12) Bekend is zijn twist in het Kreilerbosch met den Hollandschen Graaf Floris II over het jachtrecht en de bloedige gevolgen daarvan. Het geslacht Galama woonde niet in Westergo, maar ten Oosten van het Flic, destijds Oost-Friesland geheeten. (Zie o. a. „Hist. v. Enkhuizen”, door Geeraerd Brandt, blz. 6.)

(13) Algemeene beschrijving v. Oud- en Nieuw Friesland, I, blz. 81. (Zie ook mr. Ph. van Blom, „Geschied. van Oud-Friesland”, blz. 490, G. Brandt, t. a. p., blz. 5 en 6.)

(14) De meer aangehaalde schrijver F. Sj. zegt in zijn Beschrijv. v. Friesl. I, blz. 93: „t zogenaamde Vrouwenzand, dat bij middelmatig gelij geen vier voet water halen kan.” Bij lage eb liep het nog, in 1765, toen de schrijver zijn werk schreef, geheel droog. Langzamerhand werd ook het zeewater hooger. Afgaande op ouderer schrijvers, met wie hij geheel instemt, schrijft hij t. a. p. I, blz. 275 van „zeventig, tachtig en meerder duimen in den tijd van vier eeuwen, zijnde ieder honderd jaar omtrent 20 duim”. Hij schrijft dit verschijnsel toe „aan de afslytinge der landen door t aflopen van het hemelwater langs beeken, rivieren en watergraften, waar door, de aarddeelen afspoelende, allengskens met het uitstroomende water naar buiten gevoert worden; daarenboven zakken de landen uit hunne eigene natuur, waar tegen het water wederom moet rijzen, door de verhogingen van den grond der zee, die in haren boezem allengskens de afgesloten landen ontvangt”. Vergelijk nu ter staving dezer meening de diepte op het Vrouwenzand in dezen, onzen tijd; gemiddeld 85 voet! G. Brandt „Hist. v. Enkhuizen”, blz. 8 schrijft: „In 1287 is al het landt dat er noch tusschen Enkhuizen en Stavoren was gelegen, t welch zeer vruchtbaar plagt te zijn, ten grooten deele verdronken, en de Suider Zee merkelyk grooter geworden.”

Het St. Maria Magdalena Klooster te Stavoren (1649)¹

In groen geboomt' lag 't oud Konvent
Met statig Kerkgebouw;
Het lag aan Stav'rens noorderend,
Gewijd aan boete en rouw.

Daar stond het beeld van Magdaleen,
In 's kloosters ruime hal;
De handen samen tot gebeên;
Boetvaardig na haar val.

Der nonnen groet bij 't binnentreên,
Gold meer dan 't steenen beeld;
Wie voelde als zij, waar werd geleên,
Wat Kloosterrust niet heelt?

Zij zag Ursuul uit Gelderland,
In 't rein en wit gewaad;
Hoe 't hart, aan wuften zin verpand,
Vond bij het kleed geen baat.

De Kloostermoeder, streng uit plicht,
Zag 't schouwspel zorgvol aan,
Dat open lag op 't lief gezicht;
Was met ~~haar~~ *haar* lot begaan.

En menig woord in 't bidvertrek,
Waar zij Ursuul ontbood,
Dat open lei de wonde plek,
Vergeefs haar mond ontvlood.

Zij bracht haar vaak vóór Magdaleen;
En vriend'lijk keek het beeld;
Beaamde Moeders zachte beên;
Zij wist, Wie 't harte heelt.

Ursuul verdroeg slecht Moeders woord,
't Verwijs' naar Magdaleen;
Zij hoort slechts wat de zin bekoort,
En - zweeg ze - 't oog sprak: „Neen!”

Dus feller vlamde 't stille vuur,
En brandde zonder end,
Tot eens - 't was 't middernacht'lijk uur,
Zij schuw sloop door 't konvent...

De brandklok klept door Stav'ren heen,
En elk 't gevaar ontvlood;
Ursuul ook vlood langs Magdaleen,
Zag niet den traan in 't oog.

„Waar 's Ursula?” de Moeder vroeg;
„Waar vluchtte zij wel heen?”
Zij torscht nu zwaarder dan zij droeg!
„Waarom?” - Dat wist niet een.

Het klooster lag geheel terneer;
Werd nimmer opgebouwd.
„En zag men ooit Ursula weer?”
Geen, die het u ontvooft.

H. J. BUSÉ.

N.B.¹⁾ In het „Proclivius of Hoijboort“, blz. 14, handclend over het jaar 1485, wordt ik o.a.
Doch de Abdis te Steveres, met name Bracht, zeer geandig gefind voor de Kloosterherwar-
ming, waarnaar zij veel pethaages uitgeaves zich getwoost heeft...“ enz.

Stavo's orakelspreuk en de
Zuiderzee-werken.

De heer H. J. Busé, te Stavoren, schrijft ons:
Friesche kronieken gewagen van de legende van het op ruim een half uur van Stavoren gelegen Roodde Klif, waaruit in het jaar t. v. Chr. en in 156 n. Chr. uit een put een groote vlam zou zijn geslagen in de gedaante van een draak; toen nu de beangste inwoners van deze oudste van Friesland's steden hun afgod Stavo over dit verschijnsel raadpleegden, gaf deze bij monde zijner priesters door de volgende orakelspreuk te kennen, dat men niet-bevreesd behoeft te zijn voor groote straffe of pest. „want daer soude nae lancckheit van tyde een seer oude materie na volgen”.¹⁾ Duidelijk was zelden een orakel en het had er zijn reden voor; maar het is wel typeerend, dat men al zeer spoedig deze uitspraak aldus opvatte, dat „de seer oude materie” het Noordzeewater zou zijn, dat vroeg of laat ook de landen tusschen Stavoren en Enkhuizen verzwelgen zou. Wij zien uit deze verklaring der Friezen oude vrees, die tenslotte verwezenlijkt werd. Oeko van Scarl, wiens oudste mededeelingen evenals die van de meeste Friesche kroniekschrijvers weinig geloofwaardigheid bezitten, vertelt (blz. 20) dat zekere Yglo Taedema den 12en Juli 808 in zijn hof op het noorden van de Creyl een diepen put liet graven, waarin na vier dagen zout water opporrelde, en waaruit hij een stem hoorde roepen: „Vliet van dit Landt; vliet van dit Landt!” Hij riep zijn zoon Joucke erbij en zeide: „Des Afgodts Prophetie van den vyerighen put wil noch na comen, want dit Landt, vrees ick, sal noch een see worden.” Zij dempen den put en spraken af er niet over te preken. Ook zijn grootvader, aldus had de vader van Yglo dezen dikwijls verteld, had hetzelfde ervaren. Drie weken daarna stierf Yglo en zijn zoon Joucke verkocht nu spoedig huis

en hof en kocht daarvoor veiliger landen in het hoog gelegen Gaasterland.

Een dergelijk verhaal vinden we op blz. 33, waar een zekere Harman Galama — een nazaat van Galo Yges Galama, die in 1119 zijn bekende opsmoeting had met graaf Floris II — in 1259 in zijn landen naar den kans van Enkhuizen gelegen, in zijn vijver eens een haring zag drijven, waarvan hij zeer verschrikte; daar hij begreep, „dattet selve Lant van de Noort-Zee al hol ghe-maekt ende onderlopen moeste zijn”. Ook Galama ver-zweeg het geval; liet den vijver dampen, verkocht al zijn land aan inwoners van Enkhuizen en andere Westfriezen en kocht daarvoor gronden in Komdum, waar hij reeds zeer veel land bezat²⁾; „want hij vreesde”, schrijft Oeko van Scarl, „dat nu des Afgodts zeer oude profetie noch geschien ende nacomen soude”. Het vermoeden ligt voor de hand, dat Galama's bezittingen gelegen waren, waar zich nu de beide zandbanken bevinden, nog altijd bekend onder den naam van „de Hofstede”. (Zie het kaartje bij mijn artikel Tusschen Enkhuizen en Stavoren, in dit blad van 14 Sept. 1913).

Dat de hodem reeds vroeg door het zee-water ondermijnd was, bewijst ook het verhaal bij denzelfden schrijver (blz. 6), waarin hij vertelt, hoe reeds in 164 n. Chr. in een op het zuidwesten van Stavoren gegraven put zout water te voorschijn kwam in zulk een overvloed, dat het drie dagen lang „offet eene fonteyne hadde geweest” daarna opschoot en eerst ophield te vloeien, nadat men op den eisch van Stavo het bloed van een driejarig kind in het water gemengd had. Wijst dit terug op menschenoffers, het verhaal blijve voor rekening van dezen kroniek-schrijver. In elk geval moest ook de oude Stavo wijken voor „de oude materie”, en is tenslotte met het oude Stavoren en zijn fraaien tempel verzwelgen. Hij wist, dat zijn voorspelling ook aan hem zelve voltrokken zou worden. Wel kon hij langen tijd met Stavoren zelf zich telkens verder landwaarts in verplaatsen, maar in eigen al-geheelen ondergang geloofde hij niet.

Het is een langdurig en moeizak werk geweest om Friesland's kusten aldus door dijken te beschutten, dat de hongerige waterwolf van verderen buit moest atzien; en zoo trotsch zijn de Friezen op hun sterke dijken, dat een hünner in lang vervlogen dagen gezegd heeft: „God heeft de wereld geschapen; maar de Friezen hebben Friesland gemaakt”³⁾. Overmoedig gezegd: Er ligt veel waarheid in deze oude spreuk. Maar het geldt alleen voor de landen ten noorden van den ouden Vliestroom. Wat ten zuiden daarvan liet onderging vele en geweldige veranderingen. Aanvankelijk was het zee; door eeuwenlange aanslibbing land geworden. Het de Noordzee haar oude rechten weer gelden. Na wederom vele eeuwen zal alles nu weer grootdeels land worden. De Bond van belastingbetalers heeft vruchteloos op zijn programma geplaatst: „Stopzetting der werken tot droogmaking der Zuiderzee”. De beslissing is eindelijk gevallen; men ziet meer heil in de landaan-winst van een geheel-nieuwe provincie, dan in afsluiting van de Noordzeegaten en verbinding van de eilanden met den vasten wal. Laat ons hopen, dat de orakelspreuk van den ouden Stavo nooit meer zal worden gehoord; te dik-wijls reeds werd de voorspelling althans aan onze vader-landche kusten vervuld:

„Eens zal de zeeman op de baren,
Door die verdronken steden varen,
En zeggen: Daar lag Nederland!”

Stavo's orakelspreuk
en de Zuiderzee-werken

H. J. Busé.

¹⁾ Zie o. a. Cronieke van Friesland van Oeko van Scarl, blz. 4 en 6.

²⁾ Men ziet nog steeds te Komdum een hoog huis, dat gezegd wordt deel uitgemaakt te hebben van de „Galama'stins”.

³⁾ Met eere wordt in dit opzicht de naam van Caspar de Robles genoemd, van 1573-77 stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe, wiens bestuur voor de Friezen tot een zegen is geweest.